

Syrbeg kagan

Category: Kitapcy,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Syrbeg kagan SIR BEĞ KAĞAN

Sır Beğ Kağan hakkında bilgi vermeye başlamadan evvel şunu belirlemek isteriz ki, bu büyük Türk hükümdarının ismi Çin kaynaklarında Shih-pi şeklinde geçmekte olup, biz bu adın Sır (Arslan) Beğ'i karşıladığını sanmaktayız, ancak yine de onun ismi kesinlikle böyledir dememiz de mümkün değildir.

Sır Beğ Kağan'ın ortaya çıktığı yıllar, 7. asrın başlarına rastlar ki, özellikle bu senelerde Türk devletinin iki ucunda, belirtmek gerekirse doğusuyla batısı arasında bulunan amca çocuklarının birbirlerine karşı bir üstünlük kurma mücadelesi vardır. Batıda yer alan On Ok idarecileri, yani İstemi Yabgu'nun evlatları, belki de haklı olarak devletin merkezinde yaşanan birtakım karışıklıklardan dolayı yönetimi ele geçirmeye çalışmaktalar ve en azından kendi bölgelerinde tam bir istikrar kurma çabaları içerisinde idiler. Fakat neticede onların bu teşebbüsü başarısız oldu. Çünkü Türkistan havalisindeki nüfuz alanını genişletmek isteyen Çin imparatorluğu hem doğudaki Türklerin, hem de batıdakilerin hareketlerini devamlı surette kontrol ediyordu. Dolayısıyla onların birlik ve beraberlik içerisinde bulunmalarını istemediği gibi, zaten parçalanmak üzere olan bu halkın önderlerini değişik vesilelerle kendi oyuncağı yapıyor, bunu kabul etmeyenleri de bir şekilde ortadan kaldırıyordu.

O, babası Tuglu'nun (K'i-min) yerine Kök Türk tahtına çıkmıştı (609). Zayıf ve beceriksiz babasından çok, kurnaz ve şöhrete düşkün dedesi Yabgu Kağan'a (587-588) benziyordu. Sır Beğ Kağan kısa bir zaman içerisinde Lena'dan Aral'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada tekrar hâkimiyeti sağladı. Bir milyondan fazla asker toplamıştı ki, bu durum daha evvel Kök Türk Devletinde yaşananlara baktığımızda son derece önemlidir.

Sır Beğ Kağan'ın babası hiçbir vakit Türk devletini yönetecek kadar erdem ve dirayete sahip bir kişi değildi. Çevresindeki

yabancıların baskısı bir yana, Çin'e karşı büyük bir sevgi besliyor ve Çin imparatoru adına birtakım ayaklanmaları da bastırıyordu. Nihayet 609 senesinde devletin başına Sır Beğ geçince ilk iş olarak çevresine güvendiği adamlarını toplayan Sır Beğ Kağan, onları önemli görevlere atadı ki, bunlardan birisi de İşbara Şad'dır.

Fakat Sır Beğ Kağan'ın tahta çıkmasıyla beraber Çin'in menfaatleri zedelenmeye başladı. Tehlikenin yaklaştığını anlayan Çinliler, hemen geleneksel politikalarını devreye soktular. Onun bu şekilde yükselmesini istemeyen Çin, ünlü casusları P'ei-chü'nün yol göstermesi ile Türk ülkesinde ikilik çıkarmaya çalıştı. O, güneyde Ötüken'in merkezine rakip olarak bir hanlık kurulursa, bu suretle Türkler arasındaki fitnenin artacağını söylüyordu; ama bu girişim başarılı olmadı. Bunun üzerine Kağanın küçük kardeşi Ç'i-ki (Küçük veya Çik) Şad'a imparator sülalesinden bir gelin gönderip, devletin başına geçirmeğe söz vererek, kandırmak istediler; ancak o da bu oyunlara aldanmadı. Bu sefer Çin imparatorluğu, Kök Türk buyruklarından birini (Sogd asıllı olduğu da söylenmektedir) kalleşçe öldürerek, onun Kağana isyan ettiğini ve bu sebeple ortadan kaldırıldığını ileri sürmüştü; fakat Sır Beğ (Shih-pi) Çin'in bu tuzağına da düşmemiştir.

Bütün bu entrikalara çok kızan Kağan, Çin imparatoruyla savaşa kararı aldı. 614 yılında imparator Yang belki de hanedanlığın sonunu hazırlayan başarısız Kore seferinden sonra, Çin'in kuzey eyaletlerinde 100 bin kişiyle bir geziye çıkmıştı. Bunu fırsat bilen Sır Beğ (Shih-pi) Kağan, onu ele geçirmek istiyordu. Fakat imparatoru tutsak alma planı Kağanın Sui sülalesinden gelen hatunu, İçen Konçuy tarafından Çinlilere bildirildi. Buna rağmen imparator Yang, Shan-si'nin kuzey-batısında, Yen-men kalesinde Kök Türk süvarileri tarafından çembere alındı (615). Durumu, tıpkı 800 yıl önce Börü Tonga (Mo-tun) tarafından kuşatılan Çin hükümdarı Kao-ti gibi perişandı. Kalede yiyecek kalmamıştı. Burayı zapt etmek için saldıran Türklerin okları, imparatorun etrafına düşüyordu. Korkudan ağlayan ve ağlamaktan gözleri şişen hükümdarın imdadına yine Çinli prenses yetişti. Türk ülkesinin

kuzeyinde bir ayaklanma çıktığını yaymasından dolayı Türk ordusu geri çekildi. Türkler belki gözle görülür bir başarı kazanamadılar, ama Çin tarihindeki en müspet değişikliğe vesile oldular. Bundan kısa bir müddet sonra, Çin'de de bir isyan başlamış, Sui sülalesi yıkılarak (618), yerine T'ang sülalesi kurulmuştur.

Bu esnada Tardu'nun yerine geçen torunu Çor Alp (Ch'u-lo) Tigin (Ho- sa-na/ Kasar=Hazar) çok küçük yaşta olmasına rağmen, burada Tölösleri kontrol altında tutmayı başarmıştı. İli bölgesi ve eski Wu-sun topraklarında oturan Çor Alp (Ch'u-lo), batıda bulunan birçok Kök Türk ve Tölös kabilesini yönetiyordu. Tıpkı dedesi gibi kendi payına düşen bölgeyi sağ ve sol beylerbeyliği biçiminde idare etmekteydi. Buralara kendi yakınlarını veya adamlarını atamıştı. Tam bu sırada Çin imparatorluğu yine ikili oynamaya başladı. Onun ne kadar rakibi varsa hepsine destek verdi. Çor Alp da gelen Çinli sefirlere son derece kötü davranmaya başladı. Bununla birlikte Çor Alp, Tölöslerin kendisine karşı yapacakları menfi bir hareketten de çekiniyordu. O yüzden topladığı birkaç yüz oymak beyini öldürttü. Bu onun için büyük bir hata idi. Bundan dolayı Tölös kabileleri isyan etti. Uygur (Hui-ho), Bayırku (Pa-ye-ku), Ediz (A-tie), Tongra (T'ung-lo), Bugu (P'u-ku), Apa İsiler (A-pu-se) birleşerek, ilk defa kaynaklarda tarafımızdan ortaya çıkarılan "Altı Bag Bodun"u meydana getirdiler. Böylece Uygurların da yavaş yavaş tarih sahnesinde sivrilmelerinin yolu açıldı.

Anlaşılacağı üzere Çor Alp Yabgu'nun durumu gün geçtikçe kötüleşti. Türkistan'da önemli bir yere sahip olan Sır Tarduş ve Ch'i-pilerle de (K'i-pi/ Çepni/Kıpçak) arası açıldı. Batıdaki beyler onun yanından birer birer ayrılarak, Altı Bag Bodun'un etrafında kümelenmeye başladılar. Ne yapacağını şaşırarak Çor Alp Yabgu Çin'den destek bekledi. İlişkileri düzeltmek niyetiyle Türkistan'ın meşhur kan terleyen atlarından yolladı. Bu esnada batı ülkelerini gezen imparator, yabguyu da çağırdı, fakat o buna yanaşmayınca Çinliler de Çor Alp'dan kurtulmayı kafalarına koydular. Bunun ardından Çin kaynaklarında unvanı Sie-kiu (Che-koei/ muhtemelen İrkin unvanıdır?) şeklinde geçen

Tardu soyundan bir beyin Çinlilerden prenses istemesi bu fırsatı doğurdu. Ona büyük han lakabının verilmesi, Çor Alp'la bozuşmasına sebep oldu. Mağlubiyete uğrayan (612) yabgu, hiç arzu etmediği halde Çin'e kaçmak zorunda kaldı. Yanında beşyüz kadar atlısı bulunan Çor Alp Yabgu bir müddet Çin imparatorunun maiyetinde yer aldı. Hatta Çinlilerin Kore seferine katıldığı da söylenir. Fakat onun devletin esas merkezine karşı takındığı tavır unutulmadığından, muhtemelen Sır Beğ (Shih-pi) Kağan Çin'e bir elçi yollayarak, Çor Alp'ın kendisine gönderilmesini istedi. Çin devlet adamları da yanlarına sığınan bir Türk için çatışmayı göze alamadıklarından, bunu Türk heyetine münasip bir şekilde yolladılar ki, o ilk önce şarhoş edilerek kendinden geçirildi. Elçi de Çor Alp'ı kılıcıyla öldürdü. Bu olaylar sırasında adı yukarıda anılan İrkin, On Okların başına geçmiş, bu da bir süre sonra yerini muhtemelen kardeşi T'ong (Tonga) Yabgu'ya bırakmıştır (619).

Bu yıllarda Çin memleketinin de durumu pek iyi değildi. Çin'in iç savaşlarla çalkalandığı bu devrede bazı Çinli komutanlar, Kök Türklere iltica edip, Çin'e karşı faaliyetlerde bulunuyorlardı. Çin Seddi'nin kuzeyinden itibaren her yerde Türklerin sözü geçmekteydi. Türklerin bu vaziyetten yeterince yararlandığını maalesef söyleyemeyiz. Çinliler, Türk milleti zayıf olduğu vakit, onları nasıl yeryüzünden sileceğini hesaplarken, Türkler ise yeni ve kuvvetli bir Çin hanedanlığının teşekkülüne, neredeyse yardımcı oluyordu. Hatta Kağan Çin başkentine destek güçler göndererek, huzurun sağlanmasına aracılık yaptı. Bu arada doğuda Kitanlar, Shih-weiler; batıda T'ü-yu-hunlar ve Turfan bölgesi tekrar Kök Türklere bağlanmıştı. Kök Türk ordusunun sayısı 1.000.000'dan fazla idi. Ülke içindeki karışıklıklardan bunalan Çinli idareciler Türklerden sürekli yardım ister hale geldiler.

Daha sonra Sır Beğ (Shih-pi) Kağan'ın Kutluğ Tigin'i 618 senesinde Çin'e elçi olarak gönderdiğini görüyoruz. İmparator Kao-tsu onu tahtına kadar götürmek suretiyle iltifat etmişti. Çünkü bu sırada imparator, Kağanın desteğine muhtaçtı. Bu durum aynen yıllar sonra Uygur hükümdarı Böğü Kağan'ın

Çin'deki isyanları bastırdıktan sonra takındığı tavra benziyordu. 619'da Sır Beğ (Shih-pi) soğuktan donmuş olan Sarı Irmağı geçerek, Çin'e bir kez daha girdi. Bu arada pekçok asi general ona katıldı, bazı Çin şehirlerine saldırmaya hazırlandığı sırada, ne yazık ki ölüm (hastalandığı söylenmektedir) haberi geldi (619). Görüleceği üzere, zaman zaman Çin'i kendi içerisine hapsetmek için şartlar kendiliğinden oluşuyordu, ancak bundan faydalanmaya ya Türklerin kendi beceriksizliği veya talihin nankörlüğü imkan vermiyordu.

Sır Beğ (Shih-pi) Kağan'ın oğlu Tuğlu Şad (Shih-po-pi) çok küçük olduğundan, devleti yönetemeyeceği için aksakallar onun hakanlık tahtına oturmasını uygun görmeyince, yerine şad ve belki de ilteber (Shih-li-fu) unvanını taşıyan kardeşi tahta geçti. Çin kaynaklarında o, İllig Şad olan Çor Alp (Ch'u-lo) Kağan şeklinde anılmaktadır.

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ. Taryhy şahslar